

Voiko työajan lyhentämisen vaikutuksia mitata?

PEKKA PELTOLA

Vanhan kertausta

Keskustelu työajasta näyttää alkavan yhä uudelleen noin kerran vuosikymmenessä, yleensä joko vahvan nousukauden tai laskukauden yhteydessä. Silloin käydään suuri osa keskustelusta uudelleen, samat pelot ja toiveet toistetaan, kunnes johonkin päädytään, ja keskustelu raukeaa siltä osin. Merkillistä on, että keskustelijoita ei näytä jälkikäteen kiinnostavan, miten pelkojen ja toiveiden kanssa kävi: romahtiko kilpailukyky, vähenikö työttömyys, saiko perhe pitää isän lauantaina, vai vetikö kapakka pitemmän korren. Sen vuoksi väitteet voi rauhassa esittää uudelleen kymmenen vuoden kuluttua.

Tällaisia väitteitä ovat muun muassa: (1) työaikaa lyhennettäessä tuotanto laskee; (2) työajan lyhennys tuo mukanaan kustannusten nousun kansainvälistä kilpailukykyä heikentävässä määrin; (3) näistä syistä työajan lyhentäminen ei vähennä työttömyyttä vaan päinvastoin lisää sitä. Nämä argumentit ovat jälleen esillä kun jättityöttömyyttä esitetään korjattavaksi mm. ns. Seppäsen mallin avulla.

Työaikaa on lyhennetty erityisen paljon Suomessa kolmeen otteeseen. Nämä jaksot

ovat vuodet 1917-1919, jolloin siirryttiin kymmentuntisesta 8-tuntiseen työpäivään eli 48-tuntin työviikkoon; vuodet 1966-1970, jolloin siirryttiin 40-tuntiseen työviikkoon; ja 1986-1990, jolloin 40-tuntista viikkoa tekevien vuosityöajasta vähennettiin 100 tuntia. Lyhennykset olivat vastaavasti 20, 12,5 (työviikko oli vuodesta 1958 45-tuntinen, ja vuosilomaakin oli jo 3-4 viikkoa), 11,1 ja 6 prosenttia.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen siirtyminen 8-tuntin työpäivään oli kansainvälinen ilmiö. Minkäänlaista tuotannon alenemista ei siihen liittynyt. Muiden lyhennysten ajoittuminen on johtunut enemmän tai vähemmän kotimaisista syistä.

Tietojen kartuttamiseksi olen tähän keräillyt ja rakentanut muutamia aikasarjoja vuosilta 1966-1970, jolloin viikkotunti kerrallaan siirryttiin 40-tuntiseen ja yleensä viisipäiväiseen työviikkoon. Lyhennys oli vuosittain yli 2 prosenttia. En ole tutkinut miten lyhentämisessä pään avanneen Metallin mainos toteutui. Rautatieasemilla vuosikaudet esillä olleessa julisteessa äiti ja lapsi vetosivat työhön lauantaina lähtevää isää pysymään kotona.

Työttömyys

1990-luvun työttömyyteen verrattuna 1960-luvun työttömyysasteet olivat erinomaisen alhaisia. Vuosina 1967 ja 1968 työttömyys kuitenkin kohosi erittäin nopeasti, eli enemmän kuin kaksinkertaistui. Vuonna 1966 työttömiä oli 33 000; vuonna 1968 jo 85 000. Työttömyys kääntyi miltei yhtä nopeaan laskuun sitten kun vuoden 1967 suuri devalvaatio alkoi vaikuttaa. Työttömyys tasaantui runsaan kahden prosentin tasolle, mitä nykyisin pidetään saavuttamattomana.

Taulukko 1. Työttömyysaste 1965-1974

Vuosi	Työttömyysaste, %
1965	1.4
1966	1.5
1967	2.9
1968	3.9
1969	2.8
1970	1.9
1971	2.3
1972	2.5
1973	2.3

Lähde: Työvoimakatsaus, Työministeriö

Nämä luvut eivät tosin anna oikeaa kuvaa tilanteesta. Työllisyydestä saakin paremman käsityksen tarkasteltaessa tuotantoaloittaista jakautumaa.

Oheisesta taulukosta (Taulukko 2) näkyy miten palvelujen työpaikat lisääntyivät koko 1966-68 laskukauden ajan, kun taas teollisuudessa työpaikat lisääntyivät hiukan. Elettinkin ajanjaksoa, jolloin teollisuuden työpaikat olivat Suomessa huipussaan. Sen sijaan alkutuotannosta hävisi 1965-70 167 000 työpaikka, mikä on niin paljon, että palvelujen lisäys ei sitä

Taulukko 2. Työllisten lukumäärä sektoreittain 1965-1970 (tuhansia)

Vuosi	Alkutuotanto	Jalostus	Palvelut	Yhteensä
1965	648	702	805	2 155
1966	623	725	811	2 159
1967	567	725	822	2 114
1968	532	705	836	2 073
1969	505	728	864	2 097
1970	481	750	895	2 126

kompensoinut vaan työttömyys ja maastamuutto lisääntyivät. Vuosina 1965-1970 Suomesta muutti Ruotsiin nettomääräisesti 152 000 suomalaista, lähinnä työn perässä.

On tärkeää todeta, että työajan lyhentäminen ei koskenut maataloutta, joka tuohon aikaan työllisti kolme-neljäsosaa alkutuotannon työvoimasta. Itse asiassa työaika piteni maataloudessa 15 prosenttia vuodesta 1965-1970.

Metsätyössä, jossa oli viidesosa alkutuotannon työllisistä, työaika lyheni melkein 10 prosenttia eli suunnilleen yhtä paljon kuin teollisuudessa ja palveluissakin.

Puuveitsellä kultaa

Reaaliansiotaso nousi kohisten 1960-luvun lopulla. Nimellisansiot kohosivat vuosittain kymmenen prosentin molemmin puolin. Siitä huolimatta inflaatio jäi usein alle puoleen siitä, eikä edes devalvaation seurauksena kiivennyt kaksinumeroiseksi. Näin ollen reaaliensiodien kasvu saavutti erittäin korkeita lukemia, jopa 6-8 prosenttia vuodessa.

Tämä oli mahdollista, koska tuotanto kasvoi jyrkästi. Jopa "taantumavuonna" 1967 volyymin kasvu oli sentään 3 prosenttia, josta nopeasti kiivettiin kaksinumeroisiin lukuihin. Inves-

toinnit ja kova työnteko tuottivat työtuntia kohti jatkuvasti enemmän tavaraa kuin edellisvuonna. Tuottavuuden keskimääräinen kasvu oli 4,4 prosenttia eli kovaa luokkaa. Jos palkansaajat paransivat asemaansa niin vielä paremmin pärjäsivät teollisuuden omistajat. Devalvaatiohyöty vientiteollisuudelle näkyi teollisuuden markkamääräisten tulojen keskimäärin noin viidenneksen kasvuna vuosittain vuosikymmenen lopulla.

Taulukko 3. Inflaatio, reaaliensiot, tuottavuus ja tuotanto 1965-1970

Vuosi	Kuluttajahinta- indeksin nousu	Nimellisansio- iden nousu	Reaaliensioi- den nousu
1965	4.8	13.7	8.9
1966	3.9	8	4.1
1967	5.6	8.5	2.9
1968	8.4	10.7	2.3
1969	2.3	8.7	6.5
1970	2.7	10.6	7.9

Lähde: Tilastollinen Vuosikirja, 1982

Taulukko 4. Teollisuustuotannon volyyymi ja arvo (tuotantokustannushintaan) 1965-1970. Indeksi 1965=100

Vuosi	Volyyymi	Arvo, FIM
1965	100	100
1966	105 (+ 5,0%)	107 (+ 7,0%)
1967	108 (+ 2,9%)	116 (+8,0%)
1968	115 (+ 6,5%)	135 (+ 16,4%)
1969	130 (+ 13,0%)	170 (+ 25,9%)
1970	146 (+ 12,3%)	199 (+ 17,1%)
Keskimäärin 1965- 70	+ 8,0%	+ 14,9%

Taulukko 5. Tuottavuus työntekijää kohti teollisuudessa 1965-1970, indeksi 1965=100

Vuosi	Indeksi
1965	100
1966	103.8 (+3,8 %)
1967	106.5 (+2,6 %)
1968	112.1 (+5,3 %)
1969	119.3 (+6,4 %)
1970	123.4 (+3,4 %)
Keskimäärin	+ 4,4 %

Yksikkötyökustannukset eli kilpailukyky

Hintakilpailukyvyn kannalta on itse asiassa samantekevää montako tuntia ihmiset tai koneet tekevät vuodessa työtä. Merkitystä on vain sillä, mitkä ovat kustannukset tuotettua yksikköä kohti. Työaikakeskustelussa keskeinen argumentti on kustannusten lisääntyminen, mikäli työaika lyhennettäessä ansionmenetys kompensoidaan. Vuosina 1966-1970 työajan lyhentäminen tapahtui ansionmenetys täysin kompensoiden.

Työajan lyhentämiseen liittyvä tuntipalkan kompensointi siirtyy tuotteen hintaan tai kannattavuuteen niiltä osin kuin tuottavuus ei kasva samassa suhteessa kuin tuntikohtainen työ-kustannus. vuosina 1966-1970 tuottavuus nousi saman verran kuin ansiot samalla ajanjaksolla.

Tästä ilmeisesti johtuu, että inflaatiovauhdin ei voi katsoa kiihtyneen, eivätkä yksikkötyökustannukset kohonneet merkittävästi samaan aikaan kun työaika lyhennettiin. Inflaatio oli itse asiassa vuosina 1969-70 alhainen.

Taulukko 6. Yksikkötyökustannukset tehdasteollisuudessa, 1965- 1970 , FIM

Vuosi	Indeksi	
1965	100	
1966	102.3	(+2,3 %)
1967	105.5	(+3,1 %)
1968	109.8	(+4,1 %)
1969	110.5	(+0,6 %)
1970	116.5	(+5,4 %)

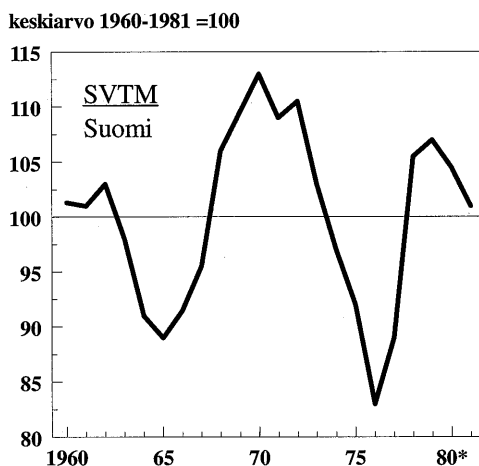
Kansainväliseen kilpailukykyyn vaikuttavat olennaisesti kotimaisen hintatason ohella valuuttakurssit ja niiden muutokset. Suomalaisen tuotannon hintakilpailukyky parani työajan lyhentämisen vuosina ennen kaikkea koska Suomen Pankki devalvoi markan loppuvuonna 1967 24 prosentilla. Sillä korjattiin hintakilpai-

Taulukko 7. Yksikkötyökustannukset Suomen tehdasteollisuudessa verrattuna Suomen tärkeimpiin kilpailijamaihin, Ruotsin kruunuissa.³

Vuosi	Indeksi : OECD 12/Suomi
1965	100
1966	99.5
1967	100.7
1968	111.4
1969	123
1970	128

³ Kari Sihtola: International Comparision of Unit Labour Costs. ETLA. Helsinki 1978. Vertailussa on käytetty 12 Suomen kannalta tärkeintä kilpailijamaata OECD:n piirissä.

Kuvio 1. Työkustannukset tuoteyksikköä kohti yhteisessä valuutassa

Lähde: Valtion tulo- ja menoarvioesitys 1982

lukuun loiva alamäki, jonka vaikutuksia lisäsi kansainvälinen laskusuhdanne. Raju korjaus paransikin hintakilpailukykyä erittäin voimakasti.

Teollisuustuotanto ja vienti kasvoivat hyvin nopeasti vuodesta 1968 vuoteen 1973. Silloin alkoi ensimmäinen öljykriisi, joka jälleen heikensi maamme kilpailukykyä.

Tosiasiaksi kuitenkin jää, että samoina neljänä vuonna, jolloin työaikaa lyhennettiin, kilpailukyky kasvoi massiiviset 28 prosenttia tärkeimpiin kilpailijamaihimme nähden. Tämä on neljä prosenttiyksikköä enemmän kuin Suomen markan devalvointi.

Johtopäätöksiä

Työajan lyhentämistä vastaan esitettyjen väitteiden korollaarina näkee usein lehdistössä tilastoja eri maissa tehdystä vuosityöajasta todisteena maamme kilpailukykyyn heikkoudesta. Olemme liian lähellä tilastokärjessä olevan

Saksan vuosityöaikaa, katsotaan.

Työajan lyhentämisen taloudelliset vaikutukset vuosina 1966-1970 jäivät muiden taloudellisten tekijöiden varjoon: suhdanteiden vaihtelu, äkillinen suuri devalvaatio ja nopeat muutokset työvoiman rakenteessa tapahtuivat samaan aikaan.

Eräs maamme suurimmista työajan lyhentämisistä oli siten vaikutukseltaan vähäinen verrattuna näihin muihin, usein toistuviin ilmiöihin. Tästä huolimatta voidaan todeta, että tässä esitetyt luvut eivät anna minkäänlaista tukeaa väitteille siitä, että työajan lyhentäminen olisi johtanut - tai yleensä johtaisi - tuotannon alenemiseen, inflaation kiihtymiseen tai kilpailukykyyn heikkenemiseen. Kilpailukyky kasvoi enemmän kuin mitä devalvaatiohyöty oli.

Kuuden prosentin työajan lyhennys teolli-

suudessa vuosina 1986-1990 oli vain puolet vuosien 1966-1970 lyhennyksestä. Tor Erikssonin ja Susanna Fellmanin tutkimuksen⁵ mukaan tuotannon volyyymi kasvoi työaikaa lyhentäneissä yrityksissä voimakkaasti, samoin tuottavuus. Palkkakustannusten nousu ei nytkään poikennut tuottavuuden kasvuvauhdista. Mutta koko tämän periodin ajan, ja varsinkin sen päättyessä vuonna 1990, talouteen vaikuttaneet voimat olivat huomattavasti työajan lyhentämisestä painavampia. Keskustelussa tuottavuuden kasvua voimakkaasti kiihdyttävän professori Seppäsen mallin - 6+6 tunnin päivävuorojärjestelmän - eduista ja haitoista olisi asiallista ottaa tämä huomioon.

Näyttää siltä, että talouttamme uhkaavat aivan muut tekijät kuin työajan vähittäinen lyhentäminen.

⁵Tor Eriksson-Susanna Fellman: Työajat yritysten näkökulmasta. Etna. B 72. Helsinki, 1991.